№ 215 ԿԻՐԱԿԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 29 **1902** ԿԻՐԱԿԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 29 № 215

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկ.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
Նամ. Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կիրակնօրեայ զրոյց. Գիւղատնտեսական կարիքների կոմիտէի նիստը. Մատենագրութիւն. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. Մանրանկար.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Լեմանի ափերից.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԶՐՈՅՑ

—

Ամառնային Թիֆլիսը իր հրդեհող երկնքով, իր մեռած փողոցներով, իր կաֆէ-շանտաններով, իր օրօրընդոստ կանկաններով անցաւ կամ անցնելու վրա է…

Եկաւ բարձրը, վեհը, կրթիչը: Թատրոնների դռները բացվեցան, եւ այսուհետեւ, ամիսների ընթացքում, Շէքսպիրները, Մօլիէրները, Վերդիները, Գունօները պիտի լսել տան մեզ իրանց հուժկու ձայները: Տօներ են սկսվում մարդկային մտքի, սրտի, հոգու համար: Ահա օպերա. ահա ռուսաց դրամատիկան ներկայացումներ: Տօն է Թիֆլիսի աղքատիկ ու ողորմելի հայոց բեմի համար: Մինչեւ իսկ հաւլաբարցի Կակուլին եւ խարփուխցի Գէվօն կարող են լայն բաց անել իրանց ճակատը եւ բացագանչել. «Մեր փողոցում էլ տօն կայ»: Այդ մոռացված, մոլորված մարդիկ էլ կարող են 5—10 կոպէկ տալ եւ Ավճալեան փողոցի ողորմելի, ցածրիկ տան մէջ տեսնել ժողովրդական ներկայացում:

Մի տեսակ հպարտութիւն, մի անասելի գոհութիւն լցվում է մարդու մէջ, ուռցնում է նրա կուրծքը: Զէ որ այդ Շէքսպիրները, այդ հրաշալի երաժշտութիւնն ու երգեցողութիւնը միայն մի նպատակ ունեն—ազնուացնել սիրտը, բարձրացնել մարդուն առօրեայ ցեխերից եւ ապականութիւնից, դարձնել նրան մաքուր, կարեկից, զգայուն, արդար:

Գնում են մարդիկ մեծ-մեծ խմբերով: Ամեն կէս գիշերին դուք տեսնում էք չարան-չարան մարդիկ, որոնք թատրոններից տուն են չստապում Թիֆլիսի աղօտ, նահապետական լապտերների առաջնորդութեամբ: Գիշերն են լուռ ու անխօս քայլում: Մեծամասնութիւնը, մոռացած որ կէս գիշեր է, որ ուտելու ու քնելու ժամն է, վիճում է, դատում է, միտք, զգացմունք է յայտնում: Ի՞նչպէս լսել: Գեղարուեստի տաճարը ազդել է, ելեկտրական հոսանքներ է լցրել նրանց մէջ: Եւ վէճը, դատողութիւնը, քննադատութիւնը, հիացմունքն ու հիասթափութիւնը շարունակվում են ժամերով, օրերով, ամիսներով, ամբողջ սէզօնի ընթացքում:

Այժմ սեպտեմբեր է, այժմ դեռ սկիզբն է. մարդիկ նոր են ծանօթանում բեմական ույժերի հետ, ուստի վէճերն ու դատողութիւնները աւելի եռանդոտ, աւելի կենդանի են, մի ամբողջ ժխոր են կազմում, եւ դուք, լսելով այդ բոլորը, պատրաստ էք մի րօպէ յափշտակվել, կարծել թէ վերացել են մեր առօրեայ մանրմունր, գծուծ հաշիւների, փորի ու ստամոքսի, կլանելու եւ կուլ գնալու յաւիտեան կենդանի, յաւիտեան ստոր հաշիւները…

Ես, ընթերցող, սիրում եմ մի առանձին ախորժանքով լսել այդ կենդանի, աղմկալից ժխորը, այդ հիացական բացագանչութիւնները, որոնց միակ հեղինակը բեմն է: Ինչո՞ւ եմ սիրում: Միայն հիացմունք ու յափշտակութիւն չէ տիրում թատրօնասէր հասարակութեան մէջ: Ստո՛ւգ, աւելի յաճախ կարող էք տեսնել թթված դէմքեր, հիասթափութիւն: Այս-ինչ դերասանը փչացրեց իր դերը. եւ ո՛րքան վրդովված են մարդիկ, ո՛րպիսի վիրաւորանք, անկեղծ ցաւ են նրանք արտայայտում: Հիացմունքից աւելի այս հիասթափութիւնն է ինձ դուր գալիս, ոգեւորում: Նշանակում է որ արուեստը չափազանց թանգ, չափազանց սուրբ բան է մարդկանց համար: Նշանակում է որ արուեստը կրակում է մարդկանց ամեն դէպքում, թէ այն դէպքում, երբ նա ներկայացնվում է հիանալի կերպով եւ ազդում է ամենքին յափշտակութիւն, հրճուանք, եւ թէ այն դէպքում, երբ տապալվում է վատ կատարողների ձեռքով եւ բարձրացնում է ափսոսանքների փոթորիկ:

Ահա ես այդ եմ սիրում—արուեստի այդ մեծ ույժը, կրակելու, սուրբ եւ վեհ լինելու այդ ույժը:

Ույժ է նա, եւ ո՞վ կարող է չը սիրել նրան: Նա միայն, որ կը կամենար տեսնել մարդկութիւնը մի անվերջ գիշերի մէջ, նա, որ չէր ուզի մարդուն գազանի կաշուից դուրս եկած տեսնել: Հարկաւո՞ր է սիրտ, հարկաւո՞ր է մարդկայնութիւն, հարկաւո՞ր է որ հոգին արշինի, կուպօնի, ակցիայի հաւատամքից ազատված՝ բարձրութիւն, եթեր, երկնային տարածութիւններ ճանաչէ:

Հարկաւոր է, ո՛հ, ո՛րքան եւ ո՛րքան հարկաւոր: Ուրեմն սիրենք, պաշտենք արուեստի կրակող ույժը:

Սիրելով այդ ույժի առաջացրած ժխորը՝ դրանով ես սիրում եմ արուեստը: Խոնարհ երկրպագութիւն այդ վեհ, սուրբ եւ մաքուր դաստիարակչին:

Ահա երեկոյ է, ահա վառվեցին արուեստի տաճարի կրակները: Իր յանցանքների, իր կեղտոտութիւնների ոլորից դուրս է գալիս կարծրամորթ, տգած մսագունդը եւ իր քայլերը ուղղում է դէպի այն ճրագները: Ի՞նչ է ուզում: Լինել նայող, հանդիսատես: Փակված է օրվայ առարքների երեսը: Նա այլ եւս ոչ ոքին չը պիտի խաբէ, զոհ որսալու համար չէ գընում նա. արիւն ծծելը, զրկելը, ուրիշի դըժբախտութեան վրա մրր քըքիջ արձակելը թողել է նա: Մսից եւ արիւնից կազմված ամեն մի մարմին յոգնել գիտէ, հանգստանալու պահանջ ունի: Ահա այդ մարդն էլ գնում է հանգստանալու: Նստում է նա մի աթոռի վրա եւ նայում է: Ես չեմ ասում թէ հրաշագործ է այդ աթոռը, թէ սրբութեան մի աւազան է դա, որ քերում, դէն է գցում արատներն ու կեղտերը: Ո՛չ: Բայց անկարելի է, որ ամբողջ երեկոյի ընթացքում չը լինեն րօպէներ, երբ այդ մարդու մէջ չը շարժվի մսի այն կտորը, որ սիրտ ենք անուանում: Անկարելի է, որ այդ ընդարմացած, կոշտ ու պինդ սեղմված սրտի մէջ չընկնեն մի կամ երկու հատ ճառագայթներ, եւ նա, այդ կարծրամորթը, գոնէ մի քանի վայրկեան չը զգայ թէ ինչն է լաւը, թէ ինչն է մարդկայնութիւնը: Նա կը տանէ իր հետ այդ ջերմ զարկը, եւ նրա սիրտը չի ասի, թէ երբէք, երբէք չէ իմացել թէ ինչ է զգացմունքը:

Ի՞նչպէս չերկրպագել արուեստին… Ի՞նչպէս չը սիրել նրա առաջացրած ժխորը, իրարանցումը:

Բայց, ընթերցող, մենք մարդիկս ամբողջապէս ցնորքներով ապրող էակներ ենք: Մենք ոգեւորվում ենք, մենք սկսում ենք հաւատալ. այդ հաւատը կատարեալ վստահութիւն է ներշնչում մեզ՝ ապագայի վերաբերմամբ: Սակայն ի՞նչ իրաւունքով: Կա՞ն չօշափելի փաստեր, կա՞յ անսխալ երաշխաւորութիւն, որ մենք անպատճառ կը քաղենք մեր ջերմ հաւատի, մեր սուրբ ակնկալութիւնների պտուղները:

Չը գիտեմ: Գոնէ ես ինքս չեմ գտնում այդ հարցերի բաւարար պատասխանը: Գուցէ պատճառն այն է, որ ես շատ մեծ ծանօթութիւն չունեմ կեանքի հետ, գուցէ ինձ համար թագնված է շատ եւ շատ բան այս աշխարհում: Կարող է լինել այդ էլ, մի ուրիշ բան էլ: Բայց ես, յամենայն դէպս, կը դնեմ ձեր առջեւ այն, ինչ ինքս եմ տեսնում, ինչ մատչելի է իմ դիտողութեան:

Սեպտեմբերի ժխորի մէջ ենք: Ամառնային թմրութիւնից սթափվել ենք, այլ եւս դատարկ չէ մեր հոգին ու միտքը, այլ եւս լկտի կանկանը չէ, որ հաճութիւն է պատճառում մեզ: Խօսում են մեզ հետ մարդկութեան բարեկամները. բեմը ամեն օր մեզ խրատում է, ոգեւորում է, հիացմունքի ծայրերն է հանում: Եւ մենք ամբողջապէս լցված ենք սուրբ գաղափարներով եւ մտքերով, մեր առեւտրական, բանկային, ընտանեկան գործերի մէջ ժամերով վիճում ենք, բացատրում ենք, ցոյց ենք տալիս, որ հասկանում ենք եւ շատ լաւ ենք հասկանում:

Կը կամենայի ես, մեղաւորս, տեսնել եւ այդ ժխորի գործնական հետեւանքը: Խօսքերով, բացագանչութիւններով լցված են մեր ականջները, նրանց թաղանթները քիչ է մնում պատռվեն: Ցեստոյ: Դժբախտութիւնը հէնց այդ «ցետոն» է:

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

Լ Ե Մ Ա Ն Ի Ա Փ Ե Ր Ի Ց

—

Ժընեվ, սեպտեմբերի 20-ին

Նոյն-իսկ աստուածները գահավիժվում են…

Մատերիալիստ գիտնականի այս գեղեցիկ խօսքն էի յիշում անցեալ օր, երբ ականատես էի մի յուզիչ արարողութեան՝ տեղիս համալսարանի բակում: Հազարաւոր բազմութիւն շրջապատել էր Կարլ Ֆօխտի կիսարձանը եւ նրա առջեւ երկիւղածութեամբ խոնարհվելով՝ պսակ էր դնում նրա վրա:

Ակամայ յիշեցի մի ուրիշ արարողութիւն, որին ներկայ էի նոյն համալսարանի բակում 1895 թւի մայիսին: Ֆօխտին թաղում էինք: Համաշխարհային մի անցք էր դա, որովհետեւ մի անսովոր մարդ էր գերեզման իջնում, մի մարդ, որի ձայնից սասանում էր ամբողջ կրօնական աշխարհը, մի կուող հանճար, որ տապալել էր բոլոր պաշտված հեղինակութիւնները եւ ճանաչել էր մէկ պաշտամունք միայն—մ ա ր դ կ ա յ ն ո ւ թ ի ւ ն:

Ի՞նչպէս էինք թաղում Ֆօխտին…

Եօթ տարի է անցել, բայց ամեն անգամ մըտաբերելիս՝ աննմարին թախիծ է պատում ինձ: Այն մարդը, որ իր երկաթէ համոզմունքների համար մահվան էր դատապարտվել կիսաստուածմանադրական հայրենիքի (Գերմանիայի) բռնաւորների կողմից, եւ որ իր հատորներով ու անխոնջ պրօպագանդայով սթափեցրել էր մի ամբողջ սերունդ կրօնի մղձաւանջից՝ այդ մարդը գերեզման էր տարվում՝ շրջապատված միայն փոքրաթիւ օտարազգի ուսանողներով, արհամարհված, գրեթէ անտարբեր այն քաղաքից, որին նա այնքան ծառայութիւն էր մատուցել…

Ժընէվը, որ վաղուց թօթափել է քաղաքական բռնութեան լուծը, բայց որ դեռ չէ ազատվել կրօնի բռնակալութիւնից, թաղման օրն անգամ չը կարողացաւ հաշտ աչքով նայել սարսափելի աթէիստին. Ֆօխտի դագաղն անգամ զարզանդ էր ազդում նրան…

Գաղափարները առաջադիմում են, ժամանակը մեղմում է ատելութիւնը:

Ժընէվը այլ եւս չէ գարշում Ֆօխտից, ընդհակառակը, նա կարծես հպարտանում է ամեն անգամ, երբ օտարերկրեայ այցելուները, ուխտաւորի պէս, շրջապատում են Ֆօխտի արձանը եւ աքանչանում ժընէվեան գիտնականի— թէկուզ աթէիստի—խրոխտ կերպարանքով:

Այդպիսի վայրկեաններից մէկն էր անցեալ օրը: Ուխտաւորների մի մասը օտարներ էին— պատգամաւորներ գրեթէ բոլոր երկիրներից: Ազատ մտածողների (libres-penseurs) համաշխարհային կոնգրէսն էր, որ Կալվինիզմի կենտրոնավայրում գումարվելով՝ իր նուիրական պարտքն էր համարել ուխտի գնալ երեք տիտաններին, որոնք ազատ մտքի չամպիօններն են եղել խաւարի ու բռնութեան թագաւորութեան մէջ: Մէկը Ֆ օ խ տ ն է, կապիկների Ֆօխտը (Affen—Vogt), ինչպէս հեգնօրէն անուանում էին իր յետադէմ հայրենակիցները: Միւսը Ռ ո ւ ս ս օ ն է, որի ուրուականը նախագահում էր 1789—93-ի փոթորիկներին եւ որի հոյակապ յուշարձանը l'ile de Rousseau-ի բարձրութիւնից մտադրաց դիտում է Լէմանի ալիքները: Երրորդը Վ օ լ տ է ր ն է, 18-րդ դարի կղերականութեան ահարկու ախոյեանը, որ իր փառահեղ դղեակն ու արձանն ունի մօտակայ Ֆերնէյում:

Կարող էր ազատ մտածողների համաշխարհային մի կոնգրէս մոռացութեան տալ իր այդ տարրական պարտքը… Երեք օր շարունակվեցին նրա նիստերը եւ երեք օրվայ ընթացքում կրկնվում էին միայն—աւելի պարզ, ժողովրդականացրած ձեւով—նոյն ճշմարտութիւնները, որ վաղուց արդէն արծարծել են Ռուսսօները եւ Վօլտէրները:

Աչքի էին ընկնում կոնգրէսի մէջ երկու երկրներից բազմաթիւ պարլամենտական գործիչներ՝ արմատական թեւին պատկանող:

Հէկտոր Դընի նախագահում էր: Բացման ճառի մէջ նա ուրուագծեց մարդկային մտքի պատմական զարգացումը, նրա յաղթանակները: Ազատ միտքը երկար դարերի ընթացքում մենամարտել է կրօնական դոգմատիզմի հետ, աստիճանաբար յաղթահարել է նրան: Էվօլիւցիան շարունակվում է միեւնոյն ուղղութեամբ.—Պէտք է միանան բոլոր ողջամիտ, աննախապաշար հոգիները ընդհանուր թշնամու, եկեղեցու դէմ, որը ամեն տեղ կռուան է հանդիսանում ժողովրդապետական ռէակցիայի:

Հրաչքի առասպելական թագաւորութիւնը յաւիտենական չէր. մետաֆիզիկայի մառախուղներն էլ նօսրանում են: Մարդկային միտքը չի ուզում այլ եւս ստրուկ լինել «նախախնամութեան» եւ ճակատագրի քմահաճ խաղերի. գիտութեան վիթխարի թռիչքների շնորհիւ՝ նա այժմ անդրդուելի ձգտումն ունի՝ բնական երեւոյթները լուսաբանել բնական պատճառներով:

Tabula rasa պէտք է անել հին մոլորութիւնները, հնացած դոգմաները: Եկեղեցու կեղծ համաշխարհայնութեանը պէտք է ընդդիմադրել գիտութեան բանականութեան ճշմարիտ համաշխարհայնութիւնը, որ պաշտամունքն է բոլոր ազատ ու անկեղծ մտքերի:

Մետաֆիզիկական սին ուրուականներին, աստուածներին սիրելուց առաջ՝ պարտաւոր ենք սիրել մեր նմաններին, որոնք մեռնում են քաղցից, կամ որոնք ենթակայ են կրօնական-քաղաքական հալածանքների, ինչպէս, օրինակ հայութիւնը Թիւրքահայաստանում: Կոնգրէսին կարդացված մի հակիրճ զեկուցում նկարագրում է այդ հալածանքի արհաւիրքները…

Անկարելի է իրագործել «ազատ մտքի» իդէալները, եթէ մենք մոռանանք կ ա ն ա ն ց, որոնք մարդկութեան կէսը կազմելով՝ ապրում են դեռ եւս միջին դարերում. «կանանց հարցը», ուրեմն, ազատ մտածողների կարդինալ հոգսն է. այդ միտքն էր շեշտում կին կոնգրէսիստներից մէկը: Պէտք է պատրաստել կանանց մի նոր սերունդ, գիտակից իրանց հասարակական կոչման, ազատ նախապաշարումներից, հեռու կղերական ազդեցութիւնից: Պէտք է տալ օրիորդներին առողջ դաստիարակութիւն՝ հիմնված գիտութեան ու բանականութեան վրա: Պէտք է տալ կանանց քաղաքական ու քաղաքացիական ընդարձակ իրաւունքներ:

Մօտ է արշալոյսը այն նոր ժամանակների, երբ արդարութիւնը երկնային անհասանելի բարձունքներից կիջնէ դէպի երկիր, երբ մ ա ր դ կ ո ւ թ ի ւ ն ը ազատված, բուժված իր ներքին խոցերից, ցեղի եւ ազգայնութեան, սեռի ու դասակարգերի դարաւոր հակառակութիւններից՝ կը ներկայացնէ մի ներդաշնակ ամբողջութիւն, մի հզօր ու կուռ բանակ, որը կը մղէ մ է կ կ ռ ի ւ միայն—կռիւ բնութեան տարրների դէմ՝ յանուն մարդ—անհատի երջանկութեան: Ազատ մտածողների միլիօնաւոր բանակը հետապնդում է այդ իդէալին, հպարտ գիտակցութեամբ՝ որ վաղ թէ ուշ պիտի յաղթանակէ, քանի որ նրա կողմն են գիտութիւնը եւ յաւիտենական արդարութիւնը, քանի որ նա գնում է համաձայն տիեզերական անշեղ օրէնքներին:

Հակահարուածները ժամանակաւոր արգելքներ են միայն. Էւօլիւցիայի հաղթանակինջ հոսանքի առջեւ ոչինչ չի դիմանում. աստուածներն անգամ գահավիժվում են…

Ego

Կարող էք հաստատել մի քանի բաներ։ Սեզոնի այս ամենատաք ժամանակին, վէճերի ու հիացմունքների, համակրութիւնների ու հակակրութիւնների այս մեծ ժխորի մէջ, ինչ է փոխուել մեզանում, փոխուել գէթ առ ժամանակ, գէթ մի քանի շաբաթով, մի քանի ամսով։ Կասէք, որ հէնց երեկ թատրոնից դուրս գնացած մի Շէյլօկ իր սարսափելի ճանկերը չը խրեց իր զոհի մսի մէջ։ Արդեօք խիղճ ծնվեց Ջիմզիմօվի մէջ, եւ դժբախտ Շուշանները չեն ողբում այլ եւս իրանց սեւ օրը։ Արդեօք Եագօները թողել են թոյն պատրաստելը, թէ Տարտիւֆները այլ եւս չեն խաբում մարդկանց իրանց սուտ բարեպաշտութեամբ։

Ի՞նչ ! փոխվեց։ Նայեցէք, ընթերցող։ Ահա դարձեալ աղքատի արտասունքներն են հոսում բարեգործական ընկերութիւնների եւ դպրոցների փակ, սառն ու անշարժ դռների առաջ։ Դարձեալ մերկ, հայհոյված են որբերը. անխնամ թողած վէրքը փտում է օրվայ հացի կարօտ արհեստաւորի վրա, զոհը թրպրտում է ճանկերի մէջ. հարստահարութիւնը համատարած է դարձեալ, անզուսպ, կատարվում է ինքնամոռացութեան հասնող հրճուանքով։ Ուժեղը դարձեալ ոտնակոխ է անում թոյլին, ցեխոտում է նրա մարդկային արժանաւորութիւնը։ Դարձեալ փողոցների ծայրերում, կիսամթութեան մէջ, մի կտոր հացի համար վաճառվում է կինը, եւ լոյսի ու գրքի կարօտ երեխան դարձեալ թաւալվում է փողոցի ցեխերի մէջ։

Ի՞նչ է փոխվել։ Մի ամիս առաջ մենք կանկանների Թիֆլիսումն էինք։ Այժմ Շէքսպիրների, Շիլլերների, Զուդերմանների ու Հաուպտմանների Թիֆլիսումն ենք։ Եւ այդ երկուսը տարբեր են միմեանցից։ Գործով, իրողութեամբ—ոչ, ձայներով—այո։ Մի ամիս առաջ մենք բղաւում էինք «կանկան», իսկ այսօր ամբողջ սրտով գոռում ենք. «կեցցէ սուրբ արուեստը»։ Ահա ամբողջ տարբերութիւնը։ Մնացածը անփոփոխ ու միանման է մեր երկնքի տակ։ Նոյն ցաւը, նոյն վիշտը, նոյն անարգ վաճառքը, նոյն սրբապղծութիւնը ամեն օր, ամեն րոպէ...

Դուք, երեւի, զարմանում էք, ընթերցող։ Զարմանում էք ոչ թէ իրողութեան վրա, այլ ինձ վրա։ Նշանակում է որ—այսպէս էք կարծում—ես ասում եմ, թէ հարկաւոր չէ արուեստը, քանի որ օգուտ չէ բերում, քանի որ սիրտ ազնուացնել նա չէ կարողանում։

Բայց ինչո՞ւ էք զարմանում ինձ վրա։ Մտաբերեցէք, թէ ինչ աստուած է պաշտում, մեր կրօնը։ Աստուած արդարութեան, գթութեան, Աստուած որբերի, խեղճերի, այրիների, արտասուք սրբող Աստուած, կեղծաւորութեան, փարիսեցիութեան թշնամի Աստուած։ Նրան կանչում է ճշմարիտ նահատակը, արեան մէջ խեղդվող գառը, կրունկի տակը տրորվող անմեղը։ Բայց միթէ դարձեալ նրան չէ կանչում բորենի վաշխառուն, քուրդը արիւնաթաթախ ձեռքերով, երկոտանի գայլը քաղցածութեան ժամին։

Ի՞նչ անենք, չը պաշտենք գթութեան, մարդասիրութեան, ազատութեան բարձրագոյն իդէալը, երբ նրան էլ դիմում է բռնաւորը, արիւնարբուն, երբ մենք տեսնում ենք, որ աշխարհում դժբախտը արիւնարբուն չէ, այլ իդէալ պաշտողը։

Ո՛չ, ես չեմ ասում թէ մի պաշտէք։ Իդէալը, այնու ամենայնիւ, սուրբ է, թէեւ նրան է դիմում եւ հրէշը։

Այսպէս եւ արուեստը։ Դուք, մի մաքուր ու ազնիւ մարդ, հիանում էք, տեսնելով թէ ինչպէս մարդկային հանճարը մերկացրել է Եագօին բեմի վրա։ Բայց դուք տեսնում էք, որ ձեր կողքին նստած մի իսկական Եագօ ձեզ չափ, գուցէ ձեզանից էլ աւել հիացած է։ Նա ծափահարում է, նա կեցցէ է կանչում արուեստին, բայց արուեստի տաճարից դուրս գալուն պէս լինելու է կեանքի, իրականութեան Եագօ, քսու, ստոր, մատնիչ, զզուելի։

Ի՞նչ անենք, ասում էք դուք, չը հաւատանք, ուրեմն, արուեստին։

Ո՛չ, հաւատացէք, ասում եմ ես, անպատճառ հաւատացէք։ Պաշտեցէք ինչ պաշտելի է, որովհետեւ առանց պաշտելու սոսկալի կը լինէր մեր կեանքը, մեր գազանութիւնը։

Թող իդէալը ցեխոտվի ամեն օր, ամեն ժամ. մենք, այնու ամենայնիւ, կը պաշտենք նրան...

—

Ամեն տարի է Թիֆլիսի սեպտեմբերը թատրոնական սեզոնի ժխորը բերում։ Բայց այս սեպտեմբերը մի ուրիշ ժխոր էլ բերեց։ Քաղաքի հայեր են ընտրվում, մեր Դուման վերանորոգվում է։ Եւ խօսք ու զրոյց ամեն տեղ, վէճ, մրցութիւն, ինքնագոհ հրճուանք, ատամների կրճտոց։

Ընտրողական պայքարը բոլորված է ամենայն կանոնաւորութեամբ։ Դեռ երբ էր, որ հաւաքվում էին մարդիկ, նախապատրաստական ժողովներ էին կազմում, ծանր ու բարակ խորհրդակցելուց յետոյ անուններ էին քուէարկում, թեկնածուներ պատրաստում։ Կան, ի հարկէ, կուսակցութիւններ։ Նրանք, որոնք վաղուց արդէն տէր ու տիրական են քաղաքային տան մէջ, ոչինչ չեն ասում, միայն սպիտակ քուէներ են պահանջում։ Բայց կան եւ այնպիսիները, որոնք ձայնաւորի աթոռ ստանալու համար դիմում են ընտրողներին՝ հազար ու մի բարիքներ խոստանալով նրանց։ Սրանք արդէն սպիտակ քուէ չեն պահանջում, այլ խնդրում են յանուն հասարակաց շահերի։

Հասարակաց շահեր... Դժբախտ շահեր, ապօրէն զաւակներ։ Ո՜րքան շատ էք դուք եւ որքան յուզիչ էք միայն ձեր գեղեցիկ անուամբ։ Ելեկտրական լուսաւորութիւն, ելեկտրական տրամվայ, դպրոցներ, գրադարաններ, առատ եւ մաքուր ջուր, փոշուց ազատ փողոցներ, մաքրութիւն, կարգ... Քանի՜ քանի՜ բարերարութիւններ, Տէր Աստուած. սրանց սպասում է քաղաքացին տարիներով։ Ահա նրանք հրապարակ են դուրս եկել, նրանց անունով են խօսում։ Տուէք մեզ սպիտակ քուէներ, եւ մենք կը տանք ձեզ այդ բոլորը։

Ծրփում է խեղճ քաղաքացու սիրտը։ Միթէ այդքան հեշտ է եղել բարերարվելը։ Միթէ ամեն ինչ կախված է եղել նրանից, որ ես իմ ձեռքի քուէն գցեմ արկղի սպիտակ կէսի մէջ։

Այո, այո, ասում են. կատարիր այդ չնչին գործողութիւնը, այդ խաղը, եւ դու անհուն երջանկութիւնների կը տիրանաս։

Երազ է սա։ Եւ օրտեղից եկաւ այս անակնկալ հեշտութիւնը. կախարդը բաց արեց բախտի արկղը։

Դուք հաւատացէ՞ք, խեղճ քաղաքացիներ։ Այդ ո՞վ է եղել, որ ասել է, թէ ոչինչ նոր բան չը կայ լուսնի տակ։ Ես չը գիտեմ, թէ ո՞վ է եղել, բայց կարող եմ հաւատացնել, որ առողը հէնց Թիֆլիսի լուսինն է ունեցել աչքի առաջ։

Մեր լուսնի տակ, ճիշտ որ, ոչինչ նոր բան չը կայ, ե՞րբ չէին այսպէս ընտրվում. երբ չը կային կուսակցութիւններ, երբ մի փոքրիկ, մատի ծայրի չափ փոքրիկ քուէի փոխարէն չէին խոստանում սարերի չափ բարիքներ։

Շատ ու շատ անգամ է մեր գեղեցիկ քաղաքը լսել այդպիսի դայլայլիկներ։ Բայց ի՞նչ է փոխվել մեզանում։ Առաջադիմութեան ընթացքը ցոյց տալու համար սովորութիւն է նկարել կրիա, խեցգետին կամ մի այլ այսպիսի «արագաշարժ» կենդանի։ Սակայն աւելի բնական չէ՞ր լինի ուղղակի նկարել Թիֆլիսը եւ դնել նրա տակ, իբրեւ անողորմ ծաղր, «առաջադիմութիւն» բառը։ Հազիւ թէ լինի մի այլ մեծ քաղաք, որ Թիֆլիսի պէս մարմնացնէր անշարժութիւնը։

Ինչո՞ւ։ Երգել են, ոսկի սարեր են խոստացել, իսկ քաղաքային տան մէջ տեղ գտնելուց յետոյ մոռացել են ամեն ինչ, մոռացել են հիմնաւորապէս։ Ճառերը, ծրագիրները, ագիտացիան ընտրութիւնների ժամանակ էին հարկաւոր։ Ընտրվեցին, եւ յետոյ ցոյց տուին, որ այդ բոլորը դատարկ ձայներ էին։

Ընթերցողը դարձեալ ընդհատում է ինձ։ Ի՞նչ, ուրեմն ընտրութիւններ չանե՞լ, չը հաւատա՞լ քուէին, չը թո՞յլ տալ, որ լինի ագիտացիա, կուսակցութիւնների պայքար։

Ես այդ չեմ ասում։ Պէտք է դարձեալ ընտրութիւններ կատարել, պէտք է դարձեալ քուէին հաւատալ, որովհետեւ այդ միջոցն է ցանկալին, արդարը։ Մի՛ վատաբանէք ընտրողական սկզբունքը, եթէ նրան մեռցնում է մեր սեփական անընդունակութիւնը։

Մեզ մնում է, այնու ամենայնիւ, հաւատալ գաղափարին, թէեւ ամեն ինչ մեր շուրջը գաղափար ջնջող, ոտնակոխ անող է։

Ապրենք գաղափարով։ Առանց գաղափարի ապրում են անասունները միայն։

Լ.

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՐԻՔՆԵՐԻ ԿՈՄԻՏԷՏԻ ՆԻՍՏԸ

Երեկ, շաբաթ, սեպտեմբերի 28-ին, տեղի ունեցաւ տեղական գիւղատնտեսական կարիքները ուսումնասիրող Թիֆլիսի նահանգական կոմիտէտի առաջին նիստը նահանգապետի նախագահութեամբ։

Նիստին ներկայ էին 25 անձ, որոնց թւում էին փոխ-նահանգապետը, պետական կալուածների կառավարիչը, ազնուականութեան պարագլուխը, գործնական գիւղատնտեսներ, ագրոնոմներ եւ զանազան խնդիրների մէջ հմուտ անձինք։

Նիստը բանալով, նահանգապետ Ի. Սվեչին յայտնեց այն բոլորը, որ վերաբերում է տեղական կոմիտէտ կազմելու գործին։ Կարդացվեցին մինիստր Վիտտէի պաշտօնական գրութիւնները եւ կոմիտէտին քննութեան առաջարկված ծրագրի կէտերը։

Առաջին նիստը զբաղվեց պարապմունքների նախագիծը որոշելու հարցով։ Վճռվեց կազմել մի շարք սեկցիաներ, այնտեղ ուսումնասիրել խնդիրները եւ յետոյ նրանց ենթարկել ընդհանուր ժողովի քննութեան, եւ կոմիտէտի անդամներից իւրաքանչիւրը գրեց թղթի վրա, թէ նա ինչ սեկցիայում է կամենում մասնակցել եւ աշխատել։ Սեկցիաները պէտք է իրանց աշխատութեան հետեւանքները ներկայացնեն ընդհանուր նիստին մինչեւ նոյեմբերի 15-ը։

Այնուհետեւ կոմիտէտը իր ընդհանուր նիստերում կենթարկէ քննութեան բոլոր խնդիրները եւ կը կայացնէ որոշումներ։ Կոմիտէտի գործունէութեան արդիւնքը պէտք է ուղարկվի Բարձրագոյն խորհրդին մինչեւ 1903 թւի փետրվարի 1-ը։

Նիստը տեւեց երկու ժամ։

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique, par A. Meillet, Vienne, 1903.—Դասական հայերէնի բաղդատական քերականութեան ուրուագիծ. Ա. Մէյէի շարադրութիւն, Վիէննա.

Այս հեղինակութիւնը ձօնված է հանգուցեալ Արսէն Այտընեան արքեպիսկոպոսի յիշատակին։ Հեղինակը, Օգիւստ Կարրիէրի յաջորդը, ինչպէս բացատրում է իր առաջաբանի մէջ, նպատակ է ունեցել ուրուագծել դասական (գրաբար) հայերէնի կազմուածքը եւ բացատրել նրա պատմական ծագումը, որքան մինչեւ այսօր յայտնի է։ Նա մտադիր չէ քննել եւ վիճաբանութեան ենթարկել մինչեւ այժմ առաջարկված բոլոր հիպօտէզները, ոչ եւս առաջարկել իր կողմից նորերը. դասական հայերէնին վերաբերեալ շատ խնդիրներ մնում են դեռ մութ, ուստի եւ այն, ինչ որ հեղինակը հաստատում է, պէտք է ընդունել ոչ իբրեւ վերջնական եզրակացութիւն կամ ստոյգ իրողութիւն, այլ լոկ հնարաւոր եւ հաւանական։ Հեղինակի գլխաւոր ջանքն եղել է պատրաստել ընթերցողին կարողանալու ձեռնամուխ լինել հայկական լեզուագիտութեան անվիճելի վարպետ (maître) Հիւբշմանի հայերէնի մեծ քերականութեան, եւ այդ ջանքերին շատ նպաստել է հայր Յ. Տաշեան, որ նոյն-իսկ կատարել է գործի սրբագրութիւնը։

Ամփոփենք հեղինակի տեսութիւնները, որքան այդ հնարաւոր է լրագրական մատենախօսութեան սահմաններում։

Հաստատելով որ հայերէնը հնդկա-եւրոպական մի լեզու է, այսինքն մի չը պահպանված, անհետացած լեզուի բազմաթիւ կերպարանափոխութիւններից մինը, կամ հնդկա-եւրոպական ընտանիքի մի ճիւղն է, ինչպէս օրինակ, սլաւերէնը, յունարէնը, գերմաներէնը, իտալիկը (լատինը), հեղինակը գտնում է, որ, այնու ամենայնիւ, նա բոլորովին մի անկախ ճիւղ է եւ չը կայ համանման տեղով կամ նրան ընկեր մի ուրիշ լեզու. բացի դրանից հայերէնը չունի դ՚իալէկաներ — գաւառաբարբառներ (խօսքը, ի հարկէ, գրաբարի մասին է) եւ հէնց սկզբից մենք տեսնում ենք նրան մի ձեւով. իսկ արդի գաւառաբարբառները չեն ներկայացնում որեւէ գիծ, որ ենթադրել տար, թէ V-րդ դարում Ք. յետոյ գոյութիւն ունէին միմեանցից տարբեր դիալէկտներ. այդ հանգամանքից առաջ է գալիս այն իրողութիւնը, որ մինչ ուրիշ լեզուների մէջ դիալէկտների համեմատութիւնը միջոցներ է հայթայթում որոշել առաջարկված հարցերը, լուծել առեղծուածները՝ հայերէնի համեմատական քերականութիւնը ուսումնասիրողի համար պակասում են այդ միջոցները։ Այդ պատճառով ուսումնասիրողը ստիպված է քննել իրողութիւնները այնպէս, ինչպէս ներկայացնում է նրանց դասական (կլասսիք) կոչված լեզուն, այսինքն այն լեզուն, որով գրվել են սուրբ գրքի թարգմանութիւնները։ Ինչպէս իռլանդերէնը, սլաւերէնը, նոյնպէս եւ հայերէնը յայտնի են դառնում այն րոպէից, երբ քրիստոնէութիւնը մտնում է եւ աւետարանականացման կարիքներն են հաստատել տալիս այդ լեզուն գրաւորապէս։

Ինչպէս տեսնում ենք, հեղինակը կողմնակից է գերմանական «Նոր-Քերականագէտներ» (Junggrammatiker) կոչված գիտնականների տեսութեան։ Մինչ գերմանացի լեզուագէտների մի մասը, Հին-Քերականագէտները, ինչպէս Լակարդ եւ Ֆ. Միւլլեր հաստատում են, թէ հայերէնը հնդկա-եւրոպական-իրանեան լեզուին մէկ գաւառականն է, Նոր-քերականագէտները, ինչպէս՝ Հիւբշման եւ Բրուգման, ընդհակառակը, հաստատում են, որ հայերէնը հնդկա-եւրոպական լեզուների դասի մէջ մի առանձին, անկախ ճիւղ է կազմում։ Այդ կարծիքը կրկնում է եւ մեր հեղինակը, սակայն, ի նկատի ունենալով, որ Ղազար Փարպեցու պատմութեան մէջ գտնված մի քանի առանձնայատկութիւններ հակասում են իր այն կարծիքին, թէ հին հայերէնը չունի դիալէկտներ,—իսկ այդ առանձնայատկութիւնը այն է, որ Ղազար Փարպեցու լեզուն, թէեւ թարգմանչաց դարին եւ դպրոցին արժանաւոր, բայց պարունակում է իր մէջ աշխարհիկ խօսքեր—հեղինակը կարծում է հերքել այդ հակասութիւնը նրանով, որ Փարպեցու պատմութեան մէջ պատահող աշխարհիկ բառերը կամ գռեհկաբանութիւնները (vulgarismes)—բառագրական են (lexicographiques) եւ ներմուծվել են գուցէ արտագրողների ձեռքով։

Այս բացատրութիւնը մեզ ձգձգված է թւում։

Հիմնվելով իր այդ տեսութեան վրա, պ. Մէյէ կարծում է, թէ միակ լեզուն, որ հնդկա-եւրոպական համեմատական քերականութիւնը պէտք է նկատողութեան առնէ՝ գրաբարն է։

Սակայն ոչ մի ուղղակի տեղեկութիւն չը կայ լեզուի զարգացման մասին ժամանակի այն երկար ընթացքում, որ ընկնում է հնդկա-եւրոպական շրջանի եւ դասական գրաւոր հայերէնի հաստատութեան մէջ։ Վանեան բեւեռագիր արձանագրութիւնները գրված են հայերէնից բոլորովին տարբեր բարբառով. պ. Եսսէն վերջերս առաջարկեց իր «Հիտտիտները եւ Հայերը» գրքի մէջ վերծանել հիտտիտական արձանագրութիւնները, որոնց մէջ կարելի է ճանաչել հայերէնը. բայց նրա ցոյց տուած հայկական ձեւերը կամ անհաւանական են կամ զուրկ լեզուագիտական որեւէ շահից։ Մի քանի յոյն պատմագիրների վկայութեան համաձայն, հայերը փռիւգիական գաղութներ են, իսկ իրանք փռիւգիացիները թրակիական ծագումն ունեն, եւ մի քանի հնագիտական գիտուններ կարծես հաստատում են այդ կարծիքը. բայց այնքան քիչ լեզուագիտական իրողութիւններ ծանօթ են մեզ, որ դրանց հիման վրա անկարելի է հաստատել, թէ հայկական, փռիւգիական եւ թրակիական լեզուները ազգակից են միմեանց։ Ուրեմն, եզրակացնում է հեղինակը, չը կայ ոչ մի դոկումենտ հայերէնի անցեալի մասին V-րդ դարից առաջ (Ք. յ.), որից կարողանայինք օգտվել։

Այս ընդհանուր տեսութիւնից յետոյ, Մէյէ քննում է վեց ընդարձակ գլուխների մէջ գրաբար կամ դասական հայերէնի կազմուածքը համեմատական լեզուագիտութեան սիստեմով, այն է վերլուծելով քերականութեան տարերը եւ համեմատելով ուրիշ լեզուների տարերքի հետ։ Նրա վերջնական եզրակացութիւններն են. 1) հայերէնը պահպանել է հնդկա-եւրոպական բնորոշ առանձնայատկութիւնների մի մեծ թիւ։ 2) Սակայն, ամբողջութեան մէջ, հայերէնի ֆօնետիկական եւ մորֆօլօգիական սիստեմը խորապէս տարբեր է հնդկա-եւրոպականի սիստեմից. արտասանութիւնը բոլորովին նոր տեսք ունի. քերականական ձեւերը կոկված են օրինական կերպով, եւ այն րոպէին, երբ հայերէնը (գրաբարը) հաստատվեց գրաւորապէս, նորոգութեան աշխատութիւնը արդէն այնքան առաջացած էր, որ անկանոնութիւններից շատերը ջնջված էին եւ քերականութիւնը հասել էր կանոնաւորութեան հազուագիւտ աստիճանի։

Թէեւ պ. Մէյէի առաջացրած թէզիսներից մի քանիսը դեռ վիճելի են, բայց նրա մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւնը, անշուշտ, մեծ պատիւ է բերում նրան եւ ցոյց է տալիս, որ հայերէնի ուսումնասիրութեան գործը գտել է յանձին այդ գիտնականի մի եռանդուն եւ բարեխիղճ աշխատող։ Մեզ մնում է ասել, որ նա, ինչպէս ինքն յիշում է առաջաբանի մէջ, օգտվել է իր ուսումնասիրութեան համար գլխաւորապէս Հիւբշմանի, Բուգգէի, Օստոֆի, Բրուգմանի, Այտընեանի, Աճառեանի, Ս. Մալխասեանի, Մսերեանցի աշխատութիւններից։ Նա ասում է, որ ամենալաւ քերականութիւնները հին հայերէնի համար—Չալըխեանի (Հայր Ա. Այտընեանի) «Քերականութիւնն» եւ Ս. Մալխասեանի «Գրաբարի հոլովումը» ու «Գրաբարի համաձայնութիւնը» գրքերն են։ Ինչպէս տեսնվում է, հեղինակը չէ յիշում եւ ի նկատի

չէ ունեցել Ջամչեանի, Պալասանեանի եւ Բագրատունու քերականութիւնները, երեւի այն պատճառով, որ այդ քերականութիւնները գիտնական արժէք չեն ներկայացնում այժմեան լեզուագիտութեան տեսակէտից։

Հ. Աճառեան

—

Նոր ստացված գրքեր.—1) Քոյրը, պատկեր Mars-ի, հրատարակութիւն Ց. Ցովսէփեանի. Բագու, 1902, գինն է 25 կ.։

2) Եպիփան Կիպրացու գիրքը, հայերէն և յունարէն, հրատարակեց Ց. Ն. Ցինկ. Մարբուրգ և Թիֆլիս 1902.

3) Դասագիրք Կրօնի, Հին և Նոր Ուխտի սուրբ պատմութիւններ, երկու հատոր, կազմեց Եղնիկ քահ. Երզնկեանց, պետական իգական գիմնազիոնների առաջին և երկրորդ դասարանների համար. Թիֆլիս 1900 և 1902 Թ. գինն է 30 կ.։

4) Դասագիրք Կրօնի, Նոյն պետական գիմնազիոնների պատրաստական դասարանների հայ աշակերտուհիների համար. Թիֆլիս, 1901, գինն 20 կ.։

5) Մայրենի Լեզու, Ցովհ. Արարաջեանի, առաջին տարի. Թոյլատրված Կովկասի ուսումնարանական շրջանի խորհրդի կողմից. Ալէքսանդրապօլ, 1902 Թ. գինը 25 կոպէկ. պատկերներով։

6) Հայոց Նոր վկաները, (ժողովրդական հրատարակութիւն), Հատոր Ա. (1155–1485) և հատոր Բ. (148 —1843), կազմեցին Ց. Մանանդեան եւ Հ. Աճառեան. Վաղարշապատ, 1902.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Թիֆլիսում ստացված տեղեկութիւններով՝ երկրագործութեան եւ պետական կալուածների մինիստր Երմոլով երեկ, սեպտեմբերի 28-ին, Սօչիից ուղեւորվել է Սուխում։ Մինիստրը Թիֆլիս կը հասնի առաջիկայ հոկտեմբեր ամսի 4-ին։

—

Թիֆլիսի քաղաքային ուսումնարանական մասնաժողովը իր վերջին նիստում, որ տեղի ունեցաւ սեպտեմբերի 26-ին, Թիֆլիսի Միքայէլեան արհեստաւորաց ուսումնարանի այժմեան դիրեկտոր Տէր-Յովհաննիսեանի փոխարէն՝ նոյն ուսումնարանի համար դիրեկտոր ընտրեց Բորժոմի արհեստաւորաց ուսումնարանի տեսուչ Պօբէդիմօվին։ Այս որոշման արձանագրութիւնը նիստի հետեւեալ օրը ներկայացվեց քաղաքագլխի պաշտօնակատարին, որպէս զի վերջինս միջնորդութիւն յարուցանէ ընտրված անձին հաստատելու համար։ Սակայն Թիֆլիսի քաղաքագլխի պաշտօնակատարը, գտնելով որ քաղաքային ինքնավարութեան վերաբերեալ կանոնադրութեան մէջ չը կան ցուցումներ, թէ ինչ կարգով պէտք է կատարվի մի այնպիսի հիմնարկութեան կողմից ընտրված անձի հաստատութիւնը, որ անմիջապէս չէ ենթարկվում իրան, առաջարկեց յիշված որոշման քննութիւնը քաղաքային ուպրավային։

—

Հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրութիւնը մտադրութիւն ունի առանձին «կայծակընթաց գնացքներ» սահմանել Սիբիրիայի երկաթուղային գծի վրա, որոնք մի ժամում անցնէին 60 վերստ ճանապարհ։ Այսպիսի գընացքով ճանապարհորդները Մոսկվայից Իրկուտսկ կը հասնեն 5 օրում։

—

Մի քանի օր առաջ դատաստանական քննիչ Սուլխանով եւ Թիֆլիսի 6-րորդ ոստիկանական մասի պրիստաւ Գլեբով յանկարծական խուզարկութիւն կատարեցին Հաւլաբարի քաղաքային ջրմուղի աւազանի պահնակում, որտեղ ապրում էր դրամանենգութեան մէջ կասկածվող Բաղալով։ Դատաստանական-ոստիկանական իշխանութեան երեւալու րոպէին, գիշերվայ ժամի 3-ին, դրամանենգները,—երեք հոգի՝ Բաղալով, Մուղդուսի Ակօպով եւ Մանուկեանց—զբաղված էին արդէն ձուլած 31 արծաթ մանէթների վերջնական պատրաստութեամբ։ Պահնակում կեղծ դրամների հետ միասին գտնվեցին եւ այնպիսի գործիքներ, որոնք անհրաժեշտ են, դրամանենգութեան համար։ Խուզարկութեան շարունակութեան ժամանակ, պահնակի գաւթում, մի պատի խոռոչում, գտնվեցին բացի կեղծ արծաթ դրամներից նաեւ 5 ու 10 րուբլիանոց ոսկի դրամներ։ Խուզարկութիւններ կատարվեցին նաեւ Գոնչարնայեա փողոցում, Ջօրջօրեանցի բնակարանում, որտեղ գտնվեցին թէ դրամանենգութեան գործիքներ եւ թէ արծաթեայ 25 եւ 50 կօպէկանոց կեղծ դրամներ։ Երկու տեղում եւս ընդ ամենը գտնված են 600 րուբլու կեղծած ոսկեայ եւ արծաթեայ դրամներ։ Ցանցաւորները բանտարկված են։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Միտրօվայում ռուսական հիւպատոսարան հիմնելու հարցը զբաղեցնում է ոչ միայն սլաւօնական, այլ եւ միւս եւրոպական լրագիրներին։ Հայեացքները այդ հարցի մասին, ի հարկէ, բաժանվեցին։ Մինչդեռ սերբիական եւ այլ սլաւօնական լրագիրները, ինչպէս եւ ֆրանսիական օրգաններից մի քանիսը, ջերմ կերպով պաշտպանում են Միտրօվայում ռուսական հիւպատոսարան հիմնելու գաղափարը, որպէս մի միջոց պաշտպանելու սերբերին Հին-Սերբիայում՝ աւստրիական, ունգարական եւ գերմանական լրագիրները դժգոհութիւն են յայտնում ռուս կառավարութեան այս որոշման դէմ։ «Pester Lloyd» ի միջի այլոց պահանջում է հիմնել Միտրօվայում եւ աւստրօ-ունգարական հիւպատոսարան՝ ռուսների սկսելիք գործը չլսելու համար։ Այն հարցը, թէ ինչ լուծումն կը ստանայ Միտրօվայի գործը, ընդհանուր ուշադրութիւն է գրաւում եւ տեղիք է տալիս զանազան տեսակ լուրերի։ Տեղեկութիւն կայ, որ Միտրօվայում ռուսական հիւպատոսարան հիմնելու գլխաւոր արգելք հանդիսացող Իսա Բօլետինաց գերի է վերցված թիւրքերից եւ շուտով աքսոր կուղարկվի դէպի Փոքր-Ասիա։

—Մինչեւ անգամ «Berl. Tageblatt» լրագիրը հաղորդում է, թէ ապստամբութիւնը Մակեդոնիայում լուրջ չափեր է ընդունում։ Վերջին տեղեկութիւններով՝ ամբողջ շրջաններ բռնված են ապստամբական տենդով։ Արդէն երկու երկու շաբաթից աւելի է, որ ապստամբութիւնը բռնկված է այնտեղ, եւ եթէ այդ մասին լուրեր չէին հասնում մամուլին՝ այդ բանը պէտք է վերագրել այն հանգամանքին, որ թէ Թիւրքիան եւ թէ Բօլգարիան առանձին պատճառներ ունէին գաղտնի պահելու ապստամբութեան լուրը։ Բօլգարիան, գլխաւորապէս, լռում էր Շիպկայի հանդէսների պատճառով։ Սօֆիայում երկիւղ էին կրում, թէ մի գուցէ յուզիչ լուրերը վատ ազդեցութիւն գործեն Շիպկայի հանդէսների ընթացքի վրա եւ արգելք դառնան ռուս հիւրերին մասնակցելու հանդէսներին։ Իսկ Թիւրքիան, ի հարկէ, չէր կամենար, որ լուրեր տարածվեն Եւրոպայում Մակեդոնիայում տեղի ունեցող անցքերի մասին։ Մօնաստէրի վիլայէթի բոլոր մասերում ապստամբութիւնը սկսել են առանձին հրոսակային խմբեր. այն գիւղերում, ուր երեւում են հրոսակները, ազգաբնակութիւնը անյապաղ միանում է նրանց հետ, այնպէս որ ապստամբների թիւը օր ըստ օրէ մեծ արագութեամբ աւելանում է։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ

—

Այս օրերը ուր որ գնում էի, լսում էի խօսակցութիւններ միայն ընտրութիւնների մասին։

Իմ խօսքը Թիֆլիսի քաղաքային ընտրութիւնների մասին չէ միայն։ Մի քանի տեղում ես ներկայ եղայ նաեւ տաք-տաք վիճաբանութիւնների Երեւանի ընտրութիւնների մասին։

Թէ Թիֆլիսում եւ թէ Երեւանում ձայնաւորների մէջ պառակտում կայ, բայց բոլորովին ուրիշ տեսակի։ Թիֆլիսում ցանկանում են հաշտութիւն եւ միութիւն կայացնել, բայց չէ աջողվում. իսկ Երեւանում մինչեւ այժմ հաշտութիւն եւ միութիւն կար, բայց այժմ աշխատում են հակառակութիւններ եւ պառակտումներ առաջ բերել։

Թիֆլիսում համոզվեցին, որ միմեանց ատելու, միմեանց բամբասելու, միմեանց հակառակելու գործավարութիւնը օգտաւէտ չէ ոչ ոքի համար, առաջ է բերում մի շարք անախորժ թիւրիմացութիւններ, որոնցով թունաւորվում է հասարակական կեանքը։

Իսկ Երեւանում, անձնական եւ մասնաւոր նկատումների շնորհիւ, հող է պատրաստվում այնպիսի դրութեան, որ ապագայում պէտք է անախորժութիւնների մշտական աղբիւր դառնայ։

Ես ասացի՝ «Թիֆլիսում ցանկանում են, Թիֆլիսում համոզվեցին», սակայն դժբախտաբար ցանկութիւնը եւ համոզմունքը դեռ համապատասխան գործնական արդիւնք չեն ցոյց տալիս։

Ցանկանում են, որ ազգայնական հակառակութիւններ եւ պառակտումներ տեղի չունենան—բայց չեն կարողանում իրագործել։ Ուզում են զանազան ազգութիւններից արժանաւոր ձայնաւորներ ընտրել, բայց չեն կարողանում համաձայնութեան գալ։ Համոզվել են, որ միմեանց բամբասելով եւ միմեանց ջնջելով հասարակական ասպարէզից, առաջ են բերում վնասակար գրգիռներ, բայց չեն կարողանում գործնական կեանքի մէջ գոյութիւն տալ այն բանին, որ ցանկանում են։

Ինչու։

Ուշադրութեան արժանի հարց է։

Ահա ինչու. Որովհետեւ կան սխալներ, որոնց չը պէտք է անել։ Կան սխալներ, որոնք խոշոր սխալներ լինելով, այնքան խոր հետքեր են թողնում, որ յետոյ դժուար է լինում նրանց շուտով ուղղելը։

Ազգայնական, ցեղական կրօնական, դասակարգային թշնամութիւններ սերմանելը—միայն մի հասարակ զանցառութիւն չէ, այլ մի յանցաւոր սխալ, որի ազդեցութիւնը խոր արմատներ է բռնում եւ շուտով չէ անհետանում։

Մի գրգռէք գազանը, որ ապրում է մարդկանց մէջ, յետոյ դժուար կը լինի նորան շուտով զսպել։

—Թշնամացանք երեկ, էկ այսօր հաշտվենք։

Ե՛կ հաշտվենք, համաձայն ենք։

Բայց կան դէպքեր, երբ ամբոխներն են խառնված գործի մէջ, իսկ նրանց շուտով հաշտեցնելը իսկոյն չէ կատարվում եւ ժամանակ է պահանջում։

Թիֆլիսում մի քանի տարիներ շարունակ ամեն տեսակ խաղեր խաղացին ազգայնական եւ տեղական հարցերի շուրջը եւ ստեղծեցին այնպիսի տրամադրութիւններ, որոնք այժմ խանգարում են մեր բարի միտումներին եւ համերաշխ գործելու պատրաստականութեանը գործնական արտայայտութիւն ստանալու։

Պէտք է որքան այժմ աշխատենք ուղղելու այն սխալ քայլերը, որ թոյլ ենք տուել մենք, Կովկասի ազգերս։

Գոնէ ապագայի համար խրատված լինենք։

Մի գրգռէք գազանը։

—

Երեւանում բոլորովին գլուխները կորցրել են։ Ձայնաւորները չեն մշակել ոչ մի խելացի ծրագիր իրանց գործունէութեան համար, միմեանց միսն են ուտում ու միմեանց ոչնչացնում, նպատակելով, որ քաղաքային ինքնավարութեան համար բոլորովին ապարդիւն անձինք, օգտվելով խառնիփնթոր վիճակից, սահեն անցնեն ինքնավարական մարմնի մէջ եւ տապալեն իրանց մասնաւոր շահերը առաջ տանեն։

Երեւանցիները կանգնած են սխալ քայլերի առաջ, որոնցից եթէ նրանք չը խուսափեն, պէտք է ապագայում մեծ անախորժութիւնների եւ դժուարուղղելի դրութեան մէջ դցեն իրանց։

—Ցիշեցէք, որ դուք ինքնավարութեան գաղափարը պէտք է բարձր պահէք եւ նրան չը ցցէք այնպիսի մարդկանց ձեռքը, որոնք միայն անձնական եւ մասնաւոր հաշիւներով են ղեկավարվում իրանց գործառնութիւնների մէջ եւ չեն համակված հասարակական շահերի պաշտպանութեան ոգւով։

—

Թիֆլիսը թող օրինակ չինի Երեւանի համար իր բացասական գործունէութեան գասն գասերով։

Բայց արդեօք կրքերը կը զսպվեն, գազանը կընկճվի։

Վրձին

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

27 սեպտեմբերի

ՍՕՖԻԱ։ Երկուշաբթի օրը, կոմս Իգնատիեվի պատուին տրվեց պալատում ճաշ։ Բաժակներ չը կային։ Երեքշաբթի ճաշ տուեց քաղաքը։ Ներկայ էին մինիստրները, ռուսաց դիպլոմատիական գործակալութիւնը, իշխանի ներկայացուցիչները եւ ականաւոր քաղաքացիներ։ Քաղաքագլուխը բաժակ առաջարկեց Թագաւոր Կայսրի եւ բօլգարական իշխանի համար։ Կոմսը շնորհակալութիւն յայտնեց ընդունելութեան համար եւ ցանկացաւ Բօլգարիային քաղաքական եւ տնտեսական բարգաւաճումն։ Ի պատասխան մակեդօնական կօմիտէտի նախագահի ճառի, որով նա յոյս էր յայտնում, թէ Ռուսաստանը, որ չը մոռացաւ օրթոդօքսներին, կօգնէ Մակեդօնիային, երբ այդ հարկաւոր լինի, կոմսը պատասխանեց, որ յանձնարարում է խոհեմութիւն եւ բարձրացրեց բաժակ մայրաքաղաքի զարգացման համար։ Նոյն օրը մեծ պարահանդէս տեղի ունեցաւ տիկին Բախմէտիեվի նախաձեռնութեամբ, որ «Եւդոկիա» կանանց ընկերութեան նախագահուհին է։ Ներկայ էր իշխանը։ Վիճակախաղ կայացաւ։ Առարկաների մէջ հիացումն էին պատճառում չքեղ վազեր, որ նուիրել է ընկերութեան Թագուհի Կայսրուհին։

ՍՕՖԻԱ։ Կոմս Իգնատիեվը մեկնելիս ասաց. «Իմ անկեղծ բարեմաղթութիւններս Բօլգարիային։ Նրա ցանկալի իղձերը կիրագործվեն, բայց կարեւոր են խոհեմ նորմուծութիւններ եւ համբերութիւն»։ Կոմսին ուղեկցեցին մինչեւ Բուշչուգ ազգային ժողովի նախագահը, ներքին գործերի մինիստրը, քաղաքագլուխը եւ հասարակութեան պատգամաւորները։

ՍՕՖԻԱ։ Զորս օր մայրաքաղաքը զարդարված էր ռուսաց եւ բօլգարական դրօշակներով, գորգերով եւ ծաղիկներով ի պատիւ կոմս Իգնատիեվի, որն ամբողջ ժամանակ ապրում էր ռուսաց դիպլոմատիական գործակալութեան տան մէջ։ Առաջին երեկոն ուսանող երիտասարդութիւնը եւ ժողովուրդը ավմկալից օվացիաներ սարքեցին կոմսին։ Մակեդօնացիների ճառը կոմսը լսեց պատշգամբից, ի պատասխանի նա ասաց, որ նրա նուիրական ուխտը—տեսնել Բօլգարիան ազատ—իրագործվեց, շնորհիւ Ռուսաստանի։ Բօլգարիայի ապագայ պատմական իղձը կիրագործվի միայն Ռուսաստանի հետ սերտ միութեան պայմանով։ Կիրակի կոմսին ներկայացան բոլոր ընկերութիւնների պատգամաւորութիւնները. երկուշաբթի կոմսն այցելեց սլաւօնական ընկերութիւնը, որտեղ, ի պատասխան ողջոյնի ճառին, ասաց, թէ համաշլաւականութիւն խօսքը հնարել են օտարականները։ Ռուսաստանը միշտ անշահասէր կերպով ցանկանում է սլաւներին միայն անկախ զարգացումն եւ բարգաւաճումը։ Բօլգարիան պէտք է լինի անկախ եւ հզօր ոչ միայն պետական, այլ եւ տնտեսական կողմից։

ԿՕՎՆՕ։ Բացվեց առաջին կենտրօնական գրադարան ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան սկզբնական դպրոցների ուսուցիչների եւ վարժուհիների համար։

ԲՐՒՍԵԼ։ Լուի Բօտա «Petit Bleu» լրագրի թղթակցի հետ խօսելիս ասաց. մենք հաղորդեցինք գերմանացի բարեկամներին, թէ աւելի յօժարութեամբ կը հրաժարվենք Գերմանիա գնալուց քան թոյլ կը տանք, որ նա քաղաքական բնաւորութիւն ստանայ։

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ։ Սկանտօնում, Պենսիլվանիայում, գրաւված են մեծ քանակութեամբ փամփուշտներ, որոնք ուղարկված էին Բարձր Լակվաննայի շրջանի խռովայի բանուորների աւագին։ Աւագը ձերբակալված է։

ՀԷԼՍԻՆԳՖՕՐՍ։ Սովեալներին օգնելու նպատակով սենատը որոշեց ամենախոնարհաբար զեկուցումով դիմումն անել՝ որպէս զի Ուլէաբօրգ նահանգի Կայայօկի գետը մաքրվի, ինչպէս եւ Իսալմի եւ Կիուրույօկի մէջ հունը։ Խնդրվում է 1,800,000 մարկ։

ՀԷԼՍԻՆԳՖՕՐՍ։ Կայանայից հաղորդում են, որ Ուլէաբօրգ նահանգում սով է տիրում։ Այս տարվայ չը հասած հատիկներից թխված հացը շատ սաստկացրեց մահացութիւնը՝ ստամոքսի հիւանդութիւններ առաջացնելով։

ՀԷԼՍԻՆԳՖՕՐՍ։ Սենատը վճռեց նոյեմբերի 1-ից (նոր տոմարով) բանալ երկաթուղային գիծը Կարիսից Հէլսինգֆօրս եւ 1903 թուին բաց թողնել Ուլէաբօրգ-Տօրնէօ գծի համար 1,300,000, իսկ Սայալմի—Կայանա գծի համար 990,000 մարկ։

ԳԻԲՐԱԼՏԱՐ։ Որովհետեւ սպանիական իշխանութիւնը փակեց սպանիական սահմանագծի վրա գտնվող սօցիալիստական կլուբները, ուստի երեկ տեղի ունեցան անկարգութիւններ, որոնց ժամանակ սօցիալիստները հրացաններ արձակեցին ոստիկանութեան վրա, որ իր կողմից նոյն կերպով պատասխանեց։ Սպանված են 5 խռովարարներ, շատերը վիրաւորված են։ Սօցիալիստները յարձակվեցին քաղաքային տան եւ ուրիշ շինութիւնների վրա, բայց զօրքը շուտով ցրուեց նրանց։ Կասկածում են նոր անկարգութիւններից։

ՇՏՈՒԴԳԱՐՏ։ Գեխինգենի շրջակայքում երեկ նկատվեց երկրի ցնցում, որ տեւեց երեք վայրկեան։

ՏԻՒԲԻՆԳԷՆ։ Երեկ քաղաքի զանազան մասերում նկատվում էին ստորերկրեայ խիստ հարուածներ. միեւնոյն ժամանակ քաղաքի ներքին մասում երկիրը զգալի կերպով տատանվում էր. վերի մասում տատանումը աւելի թոյլ էր։

28 սեպտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ «Օչակով» կրէյսէրի ծովը իջեցման առիթով, Թագաւոր Կայսրը յայտնում է յատուկ Արքայական շնորհակալութիւն չէրնօմօրեան նաւատորմի հրամանատար փոխ-ծովապետ Տիրտովին եւ Բարձրագոյն բարեհաճութիւն մնացած օֆիցէրներին։

ԳԻԲՐԱԼՏԱՐ։ Սպանիական սահմանի վրա հանգստութիւնը վերականգնված է, թէպէտ դեռ եւս զօրեղ յուզմունք է տիրում։ Ալժիսիրասից եկան սպանիական հեծելազօրքի էսկադրօնը եւ հետեւակ զօրքի երկու բատալիօն, Սանրօյայից եկաւ հետեւակ զօրքի մի բատալիօն։ Երկրում պաշարման դրութիւն է մտցրըված։

ԲԷԼԳՐԱԴ։ Սերբիական պաշտօնական աղբիւրից հաղորդում են, որ Կումանովի մօտ, Հին-Սերբիայում, սերբերի եւ արնաուտների միջեւ տեղի ունեցաւ ընդհարումն. երկու կողմն եւս սպանվածներ եւ վիրաւորվածներ կային։ Սերբերից, ասում են, սպանվեցին ութ մարդ։

ԲԵՐԼԻՆ։ Բրիւսէլից ստացված մասնաւոր տեղեկութիւնների համեմատ, բօէրական գեներալները զարմացած են «Nord. Zeitung» լրագրի հաղորդագրութեան վրա կայսրի մօտ ունկընդրութեան հարցի բացասական մտքով լուծվելու առիթով։ Հայեացքների տարբերութիւնը բացատրվում է այսպէս. կայսրը հրամայեց հա-

դորդել ընդունելութեան պայմանները՝ եթէ գեներալները ցանկան ունկնդրութիւն ստանալ, իսկ գեներալները չեն ուզում խնդրով դիմել դեսպանին, որ նա միջնորդէ ունկնդրութիւն ստանալու համար, մինչև որ կայսրը չը յայտնէ ցանկութիւն նրանց ընդունելու։ Սկզբում գեներալները համաձայնեցին առաջարկված պայմաններին. բայց թէ ինչ ազդեցութիւններից նրանց հայեացքները փոխվեցին՝ յայտնի չէ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ «Новое Время» հաղորդում է, թէ Խաղաղ ովկիանոսը գնացող զինուորական նաւերի վրա դրված են առանց թելի հեռագրելու ապարատներ Պօպօվի սիստեմով. Հեռաւոր Արևելք գնալիս նաւերը պէտք է նրանցով հաղորդակցութիւն ունենան միմեանց հետ։

«Правительственный Вѣстникъ»-ում տըպված է, թէ Պաղեստինը խօլերայի կողմից յայտարարված է անապահով։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Զինուորական մինիստրի մօտ գիշերը խորհուրդ կար, որին ներկայ էր Էդհէմ փաշան։ Հէնց գիշերը քաղաքից մեկնեց երկաթուղու գնացք դէպի Սէրրէս՝ արտակարգ միսիայով, որի մէջ են դիվիզիայի գեներալ Տալաթ և բրիգադի գեներալ Շաքիր փաշան։

ԽՕԳՕՀԱՄԱ։ Տեղի ունեցան ժանտախտի մի քանի դէպքեր։

ԲԻՐՄԻՆԳԱՄ։ Չէմբէրլէն պատասխանելով ազատամիտ-ունիօնիստների արտայայտած դըժգոհութեան ժողովրդական լուսաւորութեան օրինագծի մասին՝ յայտնեց, թէ կառավարութիւնը կընդունէ առաջարկութիւն՝ ծրագրի փոփոխութեան վերաբերմամբ, իսկ օրինագիծը յետ չի վերցնի։ Մինիստրը կոչում էր անում կուսակցութեանը՝ միաձայն ընդունել օրինագիծը. իսկ եթէ սա մերժվի՝ մինիստրութիւնը հրաժարական կտայ։

ԿՈՊԷՆՀԱԳԷՆ։ Ցունաց թագաւորը մեկնեց այստեղից։

ԲԵՐԼԻՆ։ Սեպտեմբերի 27-ին բացվեց գերմանական գաղթականութիւնների կոնգրէսը։ Մեկլէնբուրգեան դուքս Իօհանն-Ալբրեխտի ճառից յետոյ ստատս-սեկրետար Րիխտհօֆէն կայսրի և պետական կանցլերի կողմից ողջունեց կոնգրէս եկողներին։ Հռետորը նկատեց, որ հայեացքները պէտք է ուղղել Եւրոպայի սահմաններից դուրս, որտեղ և պէտք է վճռվի հարցը, թէ ինչ ժողովուրդներ կը տիրեն աշխարհին տնտեսապէս։ Մեր անդր-ովկիանոսեան գաղթականական քաղաքականութիւնը արտայայտում է այն իրողութիւնը, որ մենք էլ մասնակցում ենք խաղաղ մրցութեան մէջ։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վարձով է տրվում մի մեծ և լուսաւոր սենեակ կարասիքով և ճաշով։ Կարելի է տեսնել ... ընդունվում են նախլէբնիկներ, Արտիլերիյսկայա, № 13։ 2—3

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիսի վաճառականների Ալեքսանդր Ի. Մանթաշեանի պատուի ... Թիֆլիսի պ. պ. վաճառականներին ... ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ, որ պէտք է տեղի ունենայ կիրակի, հոկտեմբերի 6-ին, առաւօտեան ժամի 11-ին, Վաճառականների Ա... ... Սօլօլակ, Լերմոնտովսկայա փողոց, № 12, Մանթաշեանի տան ... Թիֆլիսի վաճառականների ... 25-ամեակը տօնելու մասին։ 1—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆԻ ԱԻԱԳՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ պատիւ ունի յայտնելու, թէ 1902 թուականի հոկտեմբերի 8-ից սկսեալ, ... երեկոյեան ժամի 8-ից մինչև 11-ը։ 1—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՈՒՄ նորեկ աշակերտների ընդունելութիւնը նշանակված է հոկտեմբերի 10-ին, 11-ին և 12-ին, առաւօտեան ժամի 9-ին։ 1—3

Մամուլի տակ է և առնեբին նուէր տալու համար պատրաստ կը լինի

„ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ-ԻԴԷԱԼԻՍՏ“

ՇԻԼԼԷՐ

Կենսագր. ու գրախօս. ընդարձակ աշխատութիւն, բազմաթիւ պատկերներով, չքեղ հրատարակութիւն։ Բաժանորդագինը 2 ր., չքեղ կազմով 3 ր.։ Դիմել՝ Петербургъ, Пушкинская Скоропечатня. (Лештуковъ пер., 4, Др. фил. С. Тараянцъ. 3—10

Պարսկաստանի չոր մրգեղէնի գործում փորձված մէկը գործակատարի կամ հաշուապահի պաշտօն է որոնում։ Համաձայն է գնալ և այլ քաղաքներ։ Հասցէն. Тифлисъ, Книжный магазинъ „Гуттенбергъ“. 2—2

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԽԵՂՃԵՐԸ

պատմուածքների ժողովածու, մօտ 400 երես, ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ։

Գինն է 1 ռուբլի

Ճանապարհածախսով 1 ր. 20 կոպէկ։

Ցանկացողները այժմեանից կարող են դիմել «Մուրճի» խմբագրատուն՝ հեղինակին. Тифлисъ, редакція „Мурчъ“. 2—10

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Պատիւ ունենք հաղորդել պ.պ. վաճառականներին, որ բացի մեր սեփական առևտրական գործերից, ընդունում ենք յանձնարարութեամբ և կօմիսիօներական գործեր.—ապրանքները տեղափոխել Շուշուց Եւլախ, Ռուսաստան կամ Պարսկաստան։ Պայմանների մասին կարելի է իմանալ նամակով։ Հասցէն՝ Евлахъ կամ Шуша, Комиссіонерная контора Бр. Курбановы и Латифъ Гаджіевъ. 2—6

Մի երիտասարդ կամենում է դասեր ունենալ հայերէն լեզուով։ Հասցէն. Крузенштернская ул., домъ Алдаданова, № 7. 2—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱԳԼԽԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՏԱՐԸ

յայտնում է ի գիտութիւն ընտրողների, որ Թիֆլիսի քաղաքային դումայի ձայնաւորների ընտրութիւնը, ընտրողական երրորդ շրջանում, նշանակված է 1902 թ. սեպտեմբերի 29 ին, Թիֆլիսի ժողովարանի ամառնային բնակարանում, Միքայէլեան փողոցի վրա։ Ընտրողական ժողովի մուտքի տոմսակները տրվում են ուպրավայի դիւանատանը մինչև սեպտեմբերի 28-ը, ներփակված. իսկ ընտրութեան օրը կը տրվեն հէնց Թիֆլիսի ժողովարանի բնակարանում, առաւօտեան 10 ժամից մինչև քուէները համրելը սկսելը։ 3—3

СРЕДСТВО
ОТЪ
ЗАГАРА
ЛАНОЛИНОВОЕ
МОЛОКО
Товарищество
БРОКАРЪ и К°.
(30) 3—3

МИ ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴ

ցանկանում է հայերէն դասեր տալ։ Հարցնել Վանօվսկայա փողոց, № 21։ 3—5

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Ա. ԲԱԲԱՅԵԱՆ

կը սկսէ ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 27-ից։ Սերգիեվսկայա փողոց, № 14։ Տելեֆօն 472։ 2—4

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

ՕՐ. Ս. ՇԵՐՄԱԶԱՆԵԱՆ

Շարունակում է հիւանդների ընդունելութիւնը։
Առաւօտեան ժամը 9—2
Երեկոյեան ժամը 5—7
(հ. կ.) 10—105

Ֆրանսիական Շոգենաւային Ընկերութիւն
«ՄԵՍՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ»—«MESSAGERIES MARITIMES».

7/20-ին հոկտեմբերի մեկնելու է Բաթումից, ցերեկվայ ժամը 11-ին, «Douro» շոգենաւը, հանդիպելով Նովօրօսիյսկ, Կ. Պօլիս, Դարդանէլ, Զմիւռնիա, Պիրէյ, Մարսէյլ, Հավր և Լօնդօն։

Ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակները մինչև Պարիզ, նոյնպէս և մինչև Շանգհայ (Չինաստանում), Վլադիվոստոկ գնացողների համար, կարելի է ստանալ Թիֆլիսում պակասեցրած գներով։

Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին՝ հարկաւոր տեղեկութիւնների համար դիմել Ընկերութեան Թիֆլիսի գործակալ պ. Վ. Ցակոբեանին, նախկին Արծրունու գալէրէյում, № 127 գրասենեակը. հեռախօս № 608։ Գրասենեակը բաց է 9—1 ժամը ցերեկվայ և 5—7-ը երեկոյեան, բացի կիրակի օրերից։ 1—1

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
„ՆԱԴԵԺԴԱ“

ծովային, գետային և ցամաքային ապահովադրութեան, ապրանքների տեղափոխութեան և գոյքերը կրակից ապահովագրելու համար։

ՀԻՄՆՎԱԾ Է 1847 ԹՒԻՆ

Հիմնական դրամագլուխը . . . . . . 1,650,000 ռուբլի
Պահեստի դրամագլուխը . . . . . . 2,664,803 »

I. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ.

Աւելի քան 300 գործակալութիւններ եւրոպական Ռուսաստանի, Կովկասի, Միջին-Ասիայի, Սիբիրի և հեռաւոր Արևելքի բոլոր նշանաւոր տեղերում, նոյնպէս և ներկայացուցիչներ արտասահմանի գլխաւոր քաղաքներում։

Տեղափոխութիւն ամեն տեսակ բեռների և իրերի, որոնց ընդունելութիւնը և յանձնումը կատարվում է թէ տանը և թէ պահեստներում ու խանութներում։

Յանձնումն բեռների ուղարկվողների կողմից առաջարկված պայմաններով (վերադիր վճարներ ի հաշիւ ուղարկողների, դրամի փոխադրութիւն (переводъ) բեռները յանձնելու տեղը հասցնելու համար և այլն)։

Պահպանութիւն բեռների արտօնեալ պայմաններով ստացման տեղերում՝ ապահովագրելով նրանց պահեստներում, որի համար շատ կէտերում կան ընդարձակ պահեստներ, յատկապէս բեռներ պահելու համար։

II. ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Սեփական մարդատար, ապրանքատար և ձգող շոգենաւեր, ծովային և գետային նաւեր (70 նաւ)։

Բեռնակիր և մարդատար նաւերի պարբերական հաղորդակցութիւն Վոլգա գետի բոլոր նաւահանգիստների մէջ, Րիբինսկից մինչև Աստրախան, և Կասպից ծովի բոլոր նաւահանգիստների մէջ, Աստրախանից մինչև Պարսկաստանի ափերը։

Ամենաընդարձակ պահեստներ Նիժնիում (սիբիրական նաւամատոյցի վրա), Աստրախանում, Բագւում և Կրասնօվօդսկում։

Բեռները անընդհատաբար ուղարկելու համար ընկերութեան շոգենաւագնացութիւնը համաձայնութիւն է կապել երկաթուղիների հետ։ Այն ապրանքների տեղափոխութեան համար, որոնք ուղարկվում են Ռուսաստանից Պարսկաստան և Պարսկաստանից Ռուսաստան, գոյութիւն ունի առանձին, բացառիկ արտօնութիւններով, համաձայնութիւն Պարսկական ապահովագրական և տեղափոխութեան ընկերութեան հետ։

III. ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ։

ա) Ապահովագրութիւն բեռների, որոնք տեղափոխվում են թէ ցամաքային և թէ ջրային ճանապարհներով (ծովերով և գետերով)։

բ) Ապահովագրութիւն կրակից ամեն տեսակ գոյքերի։

գ) Ապահովագրութիւն ամեն տեսակ դժբաղդ դէպքերից ճանապարհին ամեն տեսակ նաւերի, շոգենաւերի, առագաստանաւերի, վագօնների և վագօն-ցիստեռնների։

դ) Ապահովագրութիւն թանգագին իրերի և արժէքաւոր թղթերի, որոնք ուղարկվում են պօստով, ցամաքային և ծովային ճանապարհներով, համաշխարհային պօստային դաշնակցութեան բոլոր կէտերի մէջ։

Ապահովագրութիւններ ընդունվում են ինչպէս վարչութեան, այնպէս էլ ամեն տեղ ընկերութեան բոլոր գործակալութիւնների մէջ։

Բացի տեղափոխութեամբ պարապող գործակալութիւններից, կրակից ապահովագրելու գործերով մասնաւորապէս զբաղվում են էլի ուրիշ 350 գործակալութիւններ։

Ս. Պետերբուրգի «Նադեժդա» ընկերութեան վարչութիւնը գտնվում է Ս. Պետերբուրգում, Ադմիրալտէյսկի պրօսպէկտի վրա, № 10-րորդ տանը։

Նիւագօրներ—ծովային շոգենաւագնացութեան համար՝ Բագւում, գետային շոգենաւագնացութեան համար՝ Նիժնի-Նօվգօրօդում։

Թիֆլիսի գործակալութիւնը—Դվօրցօվայա փողոցի վրա, վրաց ազնուականների տանը։ Տելեֆօն № 108.
(ե. ռ. կ.) 8—120

Թիֆլիսի Կենտրոնական Գրավաճառանոցում

վաճառվում են

ԱԼԻՇԱՆ Հ. ՂԵՒՈՆԴ, Հայապատում—պատմիչք և պատմութիւնք Հայոց, պատկերազարդ հրատարակութիւն. Վենետիկ, 1901 թ. գ. 20 ր.

ԱՂԱՆԵԱՆ Գ. ա. ք., Դանիէլ Կաթողիկոս, Դիւան Հայոց պատմութեան Ե. գիրքը. Թիֆլիս 1902 թ. գ. 4 ր.

ԱՐԾՐՈՒՆԻ Վ. բժ., Դողէրոցք կամ մալարիա, նկարներով. Թիֆլիս, 1902 թ., գ. 5 կ.։ Նոյն տեղը ծախվում են նաև բժշկի միւս գրքերը.

ԲԵՐԴՆԻԿՕՎ պրօֆ., Նոր պետութեան վերաբերմունքը դէպի կրօնը, խմբ. Ս. Տիգրանեանի, Թիֆլ. 1902 թ. գ. 25 կ.

ԲՈՒԴՈՒՂԵԱՆ Ա. բժ., Առողջ ու հիւանդ երեխայի ոգին. Պետերբ. 1902 թ. գ. 20 կ.։ Նոյն տեղը ծախվում են նաև բժշկի միւս գրքերը։

ԴԱՂԲԱՇԵԱՆ Յ., Լիակատար բառարան ռուսերէնից հայերէն, պրակ երկրորդ. Թիֆլ. 1902 թ. գ. 1 ր.։ Ծախվում է նաև նախորդ ա. պրակը։

ԴՕԲՐՕԼԻՒԲՕՎ Ն., Ալէքսանդր Գուսցցի քահանան և իր քարոզները, թարգմ. Գ. քահ. Մկրտումեանի. Պետր. 1902 թ. գ. 25 կ.։

ԷՓՐԻԿԵԱՆ Հ. Ս., Պատկերազարդ բնաշխարհիկ բառարան, հատոր առաջին ե. պրակ. Վենետ. 1902 թ., գ. 1 ր. 50 կ.

ԼԷՕ, Ստեփանոս Նազարեանց, պատկերազարդ, երկու հատոր. Թիֆլ. գ. 1 ր. 50 կ.

ՀԱԽՎԷՐԴԵԱՆ Ա., Վշտահար սրտից—բանաստեղծութիւններ, Թիֆլ. գ. 20 կ.

ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ Լ., Դէպի վեր, դրամատիկական պօէմա, Պետր. 1902 թ. գ. 10 կ.։

ՄՆԱՑԱԿԱՆԵԱՆ Խ. քահ., Կրօնի դասագիրք, ա. տարի, պատկերազարդ. Պետր. 1902 թ. գ. 30 կ.
» Հատընտիր աղօթքներ Հայաստանեայց ս. եկեղեցւոյ, հանդերձ ռուսերէն թարգմանութեամբ. Պետր. 1902 թ. գ. 30 կ.

ՏԱՆԴԷ, Աստուածային կատակերգութիւն—Դժոխք, թարգ. Ղազիկեանի. Վենետ. 1902 գ. 1 ր. 25 կ.

ՏԸ-ՎԻՆԵԻ Ալ., Բերթուածներ, թարգմ. Արշ. Չօպանեանի, Պարիզ, 1902 թ. գ. 50 կ.։

Ծանօթ. Մամուլի տակ է և այս օրերս լոյս կը տեսնէ Ստ. Պալասանեանի «Հայոց պատմութիւն», երրորդ տպագրութիւն, մաքուր թղթի վրա, գինը նախկին 1 ր. 50 կ.

Դիմել՝ Въ Тифлисъ, въ Центральную Книжную Торговлю. 2—5

Պատիւ ունեմ յայտնելու պ. պ. վաճառականներին, որոնք կը կամենային գործ ունենալ ՎԱՐՇԱՎԱՅԻ հետ, որ ես վաղուց արդէն վերաբնակված լինելով Վարշավայում, յանձն եմ առնում և կատարում եմ ամենայն տեսակ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Եւ իմ բազմամեայ հմտութեամբ առևտրական ասպարէզում օգտակար կարող եմ լինել ինձ դիմող վաճառականներին, որոնց խնդրում եմ դիմել ինձ հետևեալ հասցէով.
ВАРШАВА, Медовая 17, кв. 33. Минасу Яргулову. (կ. հ.) 21—50